

ZÁJMENA

VÝZNAM A DRUHY; TVARY A JEJICH VÝZNAMY

- Zájmena jsou slova, která sama **neoznačují osobu, zvíře, věc nebo vlastnost, nýbrž jen zastupují příslušná substantiva a adjektiva**, popř. určitou nebo neurčitou osobu, věc nebo vlastnost jen naznačují nebo na ně **odkazují anebo vyjadřují vztah osoby mluvící k nim**; teprve ze situace vyplývá, o kterou osobu, věc nebo vlastnost jde.
- **Poznámka**: Název mají zájmena odtud, že se jich užívá „za jména“ (tj. místo jmen).
- Podle významu rozeznáváme tato zájmena:
 - **osobní (a zájmeno zvrtné)**
 - **přivlastňovací**
 - **ukazovací**
 - **tázací**
 - **vztažná**
 - **neurčitá**
 - **záporná**
- Různé významy zájmen vyjadřují různý vztah mluvící osoby k osobě, věci nebo vlastnosti naznačené zájmenem; zájmenem ukazovacím na ně ukazujeme, tázacím se po nich tážeme apod.
- Zájmena osobní, přivlastňovací, ukazovací, tázací a vztažná **jsou** podle toho, že naznačují určitou osobu, zvíře, věc, vlastnost, **zájmena určitá**.

❖ ZÁJMENA OSOBNÍ

- Zájmena osobní vyjadřují **první, druhou nebo třetí osobu**.
- Pro **první osobu** je zájmeno **já, my**; označujeme jím sami sebe (mluvčího).
- Pro **druhou osobu** je zájmeno **ty, vy**; označujeme jím osoby, s nimiž mluvíme (s kterými mluví mluvčí).
- Pro **třetí osobu** je zájmeno **(on), jeho, jemu, mu, ona ...**; označujeme jím osoby nebo věci, o nichž mluvíme.
- **Zájmeno zvrtné** (sebe, sobě, si...) označuje vztah k osobě nebo věci, která je v téže větě podmíněm, a to bez rozdílu, zda jde o osobu první, druhou nebo třetí (1. pád toto zájmeno vůbec nemá).
Např.: *Poznejme sami sebe! — Kritizuj sebe upřímně! (Ale: Tebe jsem nepoznal. Však mě poznáš.) — Obě vesnice byly od sebe vzdáleny na dvě hodiny cesty. (Ale: Od nich na 5 hodin cesty bylo okresní město.)*
- Pádu osobních zájmen užíváme jako podmětu (tzv. zájmenného podmětu) ve větě především tam, kde je ho třeba pro důraz nebo pro srozumitelnost.

❖ ZÁJMENA PŘIVLASTŇOVACÍ

- Zájmena přivlastňovací jsou ta, kterými **přivlastňujeme osobě první, druhé nebo třetí anebo podmětu v kterékoli osobě**.
- **První osobě** přivlastňují zájmena **můj, náš, druhé** zájmena tvůj, váš, **třetí** zájmena **jeho, její, jejich**. **Jedné osobě** přivlastňují zájmena **můj, tvůj, jeho, její, více osobám** zájmena **nás, váš, jejich**.
- Jen jedné třetí osobě ženské se přivlastňuje zvláštním zájmenem přivlastňovacím **její**, které se skloňuje jako přídavné jméno *jarní*. — Třetí osobě mužského a středního rodu se přivlastňuje

neměnným tvarem **jeho** a třetí osobě v množ. čísle kteréhokoli rodu neměnným tvarem **jejich**; tyto tvary jsou vlastně 2. pády jedn. a množ. čísla zájmena *on, jeho*, ale kladou se zpravidla jako shodný přívlastek před jméno.

Např.: *K jeho bratrovi, sestře, bratrům, k jejich bratrovi, sestře, bratrům, ale k jejímu bratrovi, k její sestře, k jejím bratrům*

- **POZOR!** z **jejich** knih (ze sestřiných knih – sg.), ale z **jejich** knih (z knih sester – pl.).
- Kterékoli osobě, je-li v téže větě podmětem, přivlastňuje **zvrtné zájmeno přivlastňovací (svůj)**; např. *mám rád svou matku, máš rád svou matku* atd.
Užijeme však místo zvrtného přivlastňovacího zájmena *svůj* zájmena **naš (váš)**, když podmět (*my, vy*) nezahrnuje všechny ty, jimž se něco přivlastňuje. Přivlastňovací zájmeno zvrtné neužijeme rovněž tam, kde by to vadilo srozumitelnosti.
Např.: *Slibujeme (my vojáci), že naši vlast (tj. všech obyvatel České republiky) ubráníme. — Děkujeme vám za rychlé vyřízení naší žádosti (tj. že jste vyřídili naši žádost, kterou jsme podali my, nikoli vy).*
- **Přivlastňovací význam** má také tázací zájmeno **čí**, neurčité **něčí** a záporné **ničí**.
- **Poznámka:** V dopisech je možno u osobních a přivlastňovacích zájmen druhé osoby (*Ty, Tebe, ..., Tvůj, Vy, Vám, ..., Váš*) napsat velké písmeno jako výraz úcty, ať píšeme jednotlivci, několika osobám, nebo kolektivu.
Velké písmeno se však nepíše u zájmen zvrtných (*se, si, sebe, svůj, ...*) ani u tvarů 2. osoby slovesa být (*jsi; jste*).

❖ ZÁJMENA UKAZOVACÍ

- Zájmena ukazovací jsou ta, kterými v řeči **ukazujeme na určitou osobu, zvíře, věc nebo vlastnost**. Jsou to zájmena: **ten, tento, tehle, onen, takový**.
- Zájmeno *tehle, tahle, tohle, tihle ...* je prostředek hovorový.
- Ukazovací zájmena *ten, tento, onen* někdy jen odkazují nebo upozorňují na něco, o čem byla nebo bude řeč. Tento význam má zájmeno *ten* také u třetího stupně přídavných jmen.
- Např.: *Byl jednou jeden král a ten měl tři syny. — Jsem toho názoru, že bys mohl mít úspěch. — To je ta nejlepší jakost, která se vyrábí.*
- Ukazovací zájmeno *ten* mívá také **význam citový**, vyjadřuje se jím citové zaujetí mluvčího, zvláště v projevech hovorových.
Např.: *Ta naše maminka je starostlivá. Dej si dolů ten kabát! Ten je opálený!*

❖ ZÁJMENA TÁZACÍ

- Zájmena tázací jsou ta, kterými se **tážeme po osobě, věci nebo vlastnosti, abychom jimi doplnili svou znalost něčeho**. Jsou to zájmena: **kdo, co, čí, který, jaký**. Tato zájmena uvozují otázky (věty tázací).
- Zájmenem **který** se ptáme zpravidla na určení jedné ze souhrnu osob, věcí apod., např. *Kterým vlakem přijedeš?* — Zájmenem **jaký** se ptáme obecně na vlastnost někoho nebo něčeho, např. *Jakým vlakem přijedeš?* (osobním ...). *Jaký je tvůj přítel? Jaké bude dnes počasí?*

❖ ZÁJMENA VZTAŽNÁ

- Zájmena vztažná jsou ta, kterými **se vyjadřuje vztah vedlejší věty k některému členu věty řídicí, zpravidla k substantivu**. Je to zájmeno **jenž** a zájmena **který, jaký, čí a kdo, co**.
- Zájmena **který** a **jenž** mají stejný význam, liší se jen v tom, že zájmeno *jenž* je omezeno na projevy spisovné; některé jeho tvary mají však příznak knižní (zvláště tvar *již* — 1. p. pl. rodu

mužského životného a 4. p. sg. rodu ženského).

- Zájmena **co** (nesklonného a neshodného) se někdy užívá v řeči hovorové místo zájmena *který* a *jenž*. Např.: *Poslal dopis, co večer napsal.*

❖ ZÁJMENA NEURČITÁ

- Zájmena neurčitá jsou ta, kterými **blíže nenaznačujeme, o kom nebo o čem je řeč, nebo to naznačujeme jen obecně**.
- Jsou to zájmena jako **někdo, něco, něčí, některý, nějaký; kdosi, cosí, čísi, kterýsi, jakýsi, jakýkoli(v)**. Jsou složena ze zájmen tázacích a z různých předpon (*ně-*, *lec-*, *leda-*, *kde-*, *málo-* aj.) a částí (*-si*, *-koli* aj.), jako **někdo, kdosi; leckdo, ledaco, kdokoli(v), kdekdo, málokdo**.
- **V neurčitém významu** užíváme někdy i zájmen **kdo, co, který, jaký** (např. *Jak si kdo ustele, tak si lehne*).
- K zájmenům neurčitým můžeme přiřadit i zájmena **každý, všechen (všichni), týž (tentýž) a sám, samý**.
Tato zájmena tvoří zvláštní skupinu neurčitých zájmen, tzv. **zájmen vymežovacích**. Zájmeno **všechen (všichni)** vyjadřuje **souhrnnost, úplnost**, zájmeno **každý** vymezuje **jednotlivou věc nebo osobu jako součást úplného celku**, zájmeno **týž** **totožnost**.

❖ ZÁJMENA ZÁPORNÁ

- Zájmena záporná jsou zájmena, kterými **popíráme existenci nějaké osoby, věci nebo vlastnosti**, jako **nikdo, nic, nijaký, ničí a žádný**. Tvoří se připojením předpony *ni-* k zájmenům tázacím *kdo, co, jaký, či*.
Např.: *Nikdo nepřišel. Nic se mu nestalo. Nemělo to nijaký (žádný) vliv. Nemůžeš to ničím vysvětlit.*

SKLOŇOVÁNÍ ZÁJMEN

- Zájmena vyjadřují různými tvary **pády** a zpravidla **dvojí číslo**.
- Zájmeno **kdo, co**, každý mají tvary i význam jen singuláru a zájmeno zvrtné (**sebe** ...) má pro singulár i plurál tvary stejné.
- Jen část zájmen označuje různými tvary i **trojí rod** a **u rodu mužského i životnost nebo neživotnost** (*ten, ta, to, ti, ty, ta; můj, má atd., který, která* aj.). Tato zájmena se nazývají **rodová**.
- Jiná zájmena mají **pro všechny tři rody stejný tvar**; ta se nazývají **bezrodá** (jsou to zájmena 1. a 2. osoby a zájmeno zvrtné: **já, ty, my, vy, se**).
- Zájmeno **kdo, co** rovněž nerozlišuje rod, nýbrž jen, zda jde o osobu nebo věc.
- **Zájmena bezrodá** mají **své zvláštní skloňování**.
- **Zájmena rodová** mají jednak **skloňování shodné se skloňováním adjektiv** (např. *který, týž, sám, její, či*), jednak mají **skloňování zájmenné**. Skloňování zájmenné je **tvrdé**: vzor *ten* — *toho*, a **měkké**: vzor *náš* — *našeho*.

❖ ZÁJMENA BEZRODÁ

ZÁJMENA JÁ, TY, MY, VY, ZVRATNÉ ZÁJMENO

1.p.	já	ty	—
2.p.	mě, mne	tebe, tě	sebe
3.p.	mně, mi	tobě, ti	sobě, si
4.p.	mě, mne	tebe, tě	sebe, se
6.p.	(o) mně	tobě	sobě
7.p.	mnou	tebou	sebou
plurál			
1.p.	my	vy	
2.p.	nás	vás	
3.p.	nám	vám	
4.p.	nás	vás	
6.p.	(o) nás	vás	
7.p.	námi	vámi	

- V 2., 4. a 3. pádě sg. mají tato zájmena **dvojí tvary** , kratší (*mě, tě, se — mi, ti, si*) a delší (*mne, tebe, sebe — mně, tobě, sobě*). Kratší tvary zájmena 2. osoby a zájmena zvratného (*tě, se, ti, si*) a u zájmena 1. osoby tvar *mi* jsou **příklonky** . **Neužívají se** proto **po předložce a tam, kde je na zájmenu důraz; po předložkách a v důrazu se používají delší tvary** . — U zájmena 1. osoby lze v 2. a 4. pádě užít obou tvarů (*mě, mne*) v kterémkoli postavení, ale tvar *mne* má ráz knižní. Např.: *Na tebe se to nevztahuje, tebe se to netýká; tobě to neukážu, sobě uškodil.* — *Dej mi (i mně) to; obrátil se ke mně; mně to neříkej; to se mě (i mne) netýká; mě (i mne) se neptal; udělej to pro mě (mne).*
- **POZOR!** Psaní tvarů *mne — mně — mě* také podle poměru *mne — tebe, mně — tobě, mě — tě!*

❖ ZÁJMENA RODOVÁ

○ SKLOŇOVÁNÍ ZÁJMENNÉ

- Skloňování **zájmenné** má dva vzory, vzor tvrdý: **ten** , a vzor měkký: **náš**

		rod mužský			
sg.	životný	neživotný	střední	ženský	
1.p.	ten, náš	ten, náš	to, naše	ta, naše	
4.p.	toho, našeho	= 1. pádu	= 1. pádu	tu, naši	
2.p.		toho, našeho		té, naší	
3.p.		tomu, našemu		té, naší	
6.p.		(o) tom, našem		té, naší	
7.p.		tím, naším		tu, naší	
pl.					
1.p.	ti naši	ty, naše	ta, naše	ty, naše	
2.p.		těch, našich			
3.p.		těm, našim			
4.p.	ty, naše		= 1. pádu	= 1. pádu	
6.p.		(o) těch, našich			
7.p.		těmi, našimi			

- **POZOR!** U měkkého vzoru je krátké **ě** tam, kde je u tvrdého samohláska krátká, a dlouhé **í** tam,

kde je u tvrdého samohlásky dlouhá (nebo dvojhlásky), např. *naši — tu, našim — těm, naší — té, naším — tím, s naší — tou*.

- Podle **zájmenného skloňování tvrdého** (*ten*) se skloňují zájmena **tento** (tohoto, ...), **on**, **onen** (onoho, ...) a **kdo**, **někdo**, **nikdo**, **kdosí**, ... (koho, někoho, nikoho, kohosi, ..., ale **7. p. je odlišný**: *s kým, někým, ...*). - U zájmen **co**, **něco**, **nic** jsou ostatní tvary **podle skloňování měkkého** (*náš*): *čeho, čemu, o čem; čím, něčeho, ničeho; něčemu, ničemu; o něčem, ničem; s něčím, ničím*.
- Ve 4. pádě po předložkách má zájmeno **co** ještě také tvar *-č*, který se vyskytuje jen ve spojení s předložkou: *nač, oč, zač, več* (doufáš — v co) apod.
- Podle **zájmenného skloňování měkkého** (*náš*) skloňuje se zájmeno **váš**, osobní zájmeno 3. osoby (**on**), **jeho**, **jemu**, ..., vztažné zájmeno **jenž** a ostatní tvary zájmen **co**, **něco**, **nic**, **cosí** (viz výše).

o OSOBNÍ ZÁJMENO **ON** A VZTAŽNÉ ZÁJMENO **JENŽ**

- Zájmeno 3. osoby **on** a vztažné zájmeno **jenž** mají některé tvary odlišné od skloňování měkkého.

		mužský rod			
sg.		životný	neživotný	střední	ženský
1.p.	(on)		jenž	(ono); jež	(ona); jež
4.p.	jej, ho, -ň; jeho (jen živ.)	jehož, jejž	jehož, jejž	je, ho, jej; jež	jí; jíž
2.p.	jeho, ho, jej (do něj...)	jehož, jejž (do nějž)			jí; jíž
3.p.	jemu, mu	jemuž			jí; jíž
6.p.	(o) něm	(o) němž			(o) ní; níž
7.p.	jím (s ním)	jímž (s nímž)			jí; jíž (s ní; s níž)

- Zájmeno 3. osoby nemá vlastní tvary pro 1. pád.
- Počáteční **j-** se mění **po předložkách** v **ň-** (psáno *ně-, ni-, ní-*), např. *do něho, dá něhož, k němu, k nim, s ním, s nimi*.
- Krátké **i** je v těch tvarech, kde má **krátkou samohlásku v koncovce zájmeno ten** (*ji — tu, jim, k nim — těm* atd.), dlouhé **í** tam, kde má toto **zájmeno souhlásku dlouhou** (*jí — té, tou, jím, s ním — tím*).
- Vedle tvarů **jeho, jemu** má zájmeno 3. osoby ještě kratší tvary **ho, mu**; užívá se jich tam, kde **nejsou po předložce a kde na nich není důraz**. Jsou to rovněž příklonky jako *mi, ti, si, tě, se*.
- Ve **4. pádě sg. mužského rodu životného i neživotného** se užívá tvaru **jej** nebo **ho** bez rozlišení; delšího tvaru **jeho** se užívá **v důrazu a po předložkách**, a to jen u **jmen životných** (rovněž tvar *jehož* je jen u životných). Po některých předložkách je ve 4. pádě také knižní tvar *-ň* (*naň, zaň, proň*).
- Ve **4. pádě sg. středního rodu** se užívá tvaru **ho** i **je**, nově se připouští i **jej**. **Po předložkách** je základní tvar **ně**: *díval se na ně (na okno), proniká však i na něj*.
- V **2. pádě sg. rodu mužského a rodu středního** se i ve spisovném jazyce vyskytuje tvar **jej**, častěji po předložkách (*z něj, do něj u něj vedle z něho, do něho, u něho*).
- V **1. p. pl. muž. rodu a ve 4. p. sg. žen. rodu** má vztažné zájmeno **jenž** tvar **již**, dnes výrazně knižní; srov. *je to (kniha), již vydalo nakladatelství Fortuna*.
- Delších tvarů **2. pádu sg. rodu mužského a středního** (**jeho, jehož**) se užívá ve významu **zájmena přivlastňovacího**. — V **2. pádě pl.** se užívá tvarů **jejich, jejichž** jen **ve významu zájmen přivlastňovacích**.
Např.: *Jejich výkony nás potěšily; pracovníci, jejichž výkony nás potěšily — vážím si jich;*

rodiče, jichž si vážím.

o NEURČITÉ ZÁJMENO VŠECHEN, VŠECEK, VŠE

- Neurčité zájmeno **všechen, všecek, vše** se skloňuje zčásti podle vzoru měkkého: sg. *vše, všeho, všemu* atd., zčásti podle tvrdého: pl. *všech, všem* atd. V 1. a u neživotných ve 4. pádě má tvary rozšířené o *-chen, -cek*, zřídka o *-cken*:

		rod mužský			
sg.	životný	neživotný	střední	ženský	
1.p.	všechen	všecek (lid)	všechno, všecko, vše (jmění)	všechna, všecka (pomoc)	
4.p.	všeho	= 1. pádu	= 1. pádu	všechnu, všecku (pomoc)	
2.p.	všeho	= 1. pádu	všeho	(beze) vší (pomoci)	
3.p.	všemu		(ke) všemu (jmění)	(ke) vší (té bídě)	
6.p.	(o) všem		(o) všem (možném)	(o) vší (možné pomoci)	
7.p.	(se) vším		(se) vším (možným)	vší (silou)	

pl.

1.p.	všichni všicci (muži)	všechny, všecky (hlasy)	všechna, všecka (děvčata)	všechny, všecky (ženy)
4.p.	všechny, všecky (muži, hlasy)		= 1. pádu	= 1. pádu
2.p.	(beze) všech (mužů, hlasů)		(beze) všech (děvčat, žen)	
3.p.		(ke) všem (mužům, hlasů, děvčatům, ženám)		
6.p.		(o) všech (mužích, hlasech, děvčatech, ženách)		
7.p.		(se) všemi (muži, hlasy, děvčaty, ženami)		

- **Poznámka:** V mluvené řeči se setkáváme s tvarem 1. pádu pl. *všici* (místo *všicci*); v nářečí a v obecné mluvě žije podoba *všeci* (*přišli všeci*).

o SKLOŇOVÁNÍ ADJEKTIVNÍ

- Podle měkkého vzoru adjektiv (*jarní*) se skloňují zájmena **její** a **čí, něčí**.
- **2. pád pl.** zájmena **její** je tedy **jejích** (z *jejích [sestřiných] knih*) — jako *jarních*; přivlastňuje se jím jen **jedné osobě ženské**. **Více osobám mužského a ženského rodu** se přivlastňuje nesklonným přivlastňovacím zájmenem **jejich** (z *jejich [mužů, žen i dětí] knih*).
- Zájmena **čí, něčí** mají rovněž tvary podle měkkého vzoru adjektiv **jarní**; srov. *k čímu prospěchu, v čím zájmu, z čí viny, z čích peněz* aj.
- Podle tvrdého vzoru adjektiv (*mladý*) se skloňují zájmena **který, některý, jaký, takový, týž, sám, samý, každý a žádný**.
- Zájmeno **sám** má v 1. pádě a zčásti ve 4. pádě tvary jmenné (sg. *sám, sama, samo*, pl. *sami, samy, sama*), jinak má tvary podle adjektiv (2. pád *samého*, 3. p. *samému* atd.); zájmeno **samý** má jen tvary podle adjektiv.

- Zájmeno **týž** má tvary podle vzoru **mladý** (s připojeným -ž nebo -že), např. z *téhož (domu)*, v *témž, témže (domě)*, z *téže (ulice)*. V 1. a zčásti 4. pádě sg. a pl. bývají také tvary složené ze zájmen *ten* a *týž*.

<i>sg.</i>	<i>rod mužský</i>	<i>ženský</i>	<i>střední</i>
1.p.	týž, tentýž	táž, tataž	totěž
2.p.	téhož	téže	téhož
3.p.	témuž	téže	témuž
4.p.	téhož (živ.) týž, tentýž (neživ.)	touž, tutěž	totěž
6.p.	(o) témž (e), tomtěž	téže	témž (e), tomtěž
7.p.	týmž, tímtěž	touž, toutěž	týmž, tímtěž

<i>pl.</i>	<i>rod mužský</i>	<i>ženský</i>	<i>střední</i>
1.p.	tíž, titíž (živ.), tytéž (neživ.)	tytéž	táž, tataž
4.p.	tytéž	tytéž	táž, tataž
2. a 6.p.		týchž	
3.p.		týmž	
7.p.		týmiž	

- Tvary shodné s adjektivy vzoru tvrdého (**mladý**) má také přivlastňovací zájmeno **můj, tvůj, svůj** (*mého, ... s mým ...*) — **kromě 1. a 4. pádu** (5. p. se rovná 1.); v těchto pádech jsou zčásti též tvary jiné, a to takoveto:

		<i>rod mužský</i>			
<i>sg.</i>		<i>životný</i>	<i>neživotný</i>	<i>ženský</i>	<i>střední</i>
1.p.	můj		můj	má, moje	mé, moje
4.p.	mého		= 1. pádu	mou, moji	= 1. pádu
2.p.	mého			mé, mojí	mého
3.p.	mému			mé, mojí	mému
6.p.	(o) mém			mé, mojí	mém
7.p.	mým			mou, mojí	mým

		<i>rod mužský</i>			
<i>pl.</i>		<i>životný</i>	<i>neživotný</i>	<i>ženský</i>	<i>střední</i>
1.p.	mí, moji		mé, moje	mé, moje	má, moje
4.p.	mé, moje		= 1. pádu	= 1. pádu	= 1. pádu
2.p.				mých	
3.p.				mým	
6.p.				(o) mých	
7.p.				mými	

- Dvojití tvary**, kratší (*má, mé...*, *mou*) a delší (*moje, moji* atd.), byly dřívější kodifikací omezeny jen na 1. a 4. pád sg. a pl. (*má — moje, mé — moje, mí — moji* atd.). Podle akademické Mluvnice češtiny 2 (1986) a nových Pravidel (1993) **se připouštějí v ženském rodě v sg. delší tvary i v 2., 3., 6. a 7. pádě**, je tedy 2., 3., 6. p. *mé i mojí (sestře)*, 7. p. *s mou i mojí (sestrou)*. Tyto tvary mají odstín hovorový.
- Poznámka: V 7. pádě pl.** jsou ve spojení s dvojnými tvary substantiv (žen. a střed. rodu) tvary *mýma, tvýma, svýma* (*rukama, očima*).